

Vroege schoolverlaters in Vlaanderen Evolutie van de ongekwalficeerde uitstroom tot 2009—Kort verslag

G. Van Landeghem & J. Van Damme

Onderzoek gefinancierd door de Vlaamse Regering in het kader van het
programma 'Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek'

Vroege schoolverlaters in Vlaanderen Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom tot 2009—Kort verslag

Auteurs: G. Van Landeghem & J. Van Damme

Promotoren coördinatieteam: J. Van Damme, B. De Fraine, I. Nicaise, P. Van Petegem & K. Verschueren

Onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Onderwijs en Vorming, in het kader van het programma 'Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek'

2011

SSL-rapport nr. SSL/OD1/2011.46
datum oplevering eerste versie: 24 oktober 2011
datum publicatie: 3 november 2011

Voor meer informatie over deze publicatie:

Steunpunt SSL, onderzoeksdomein “Studie- en schoolloopbanen van leerlingen en studenten”

Auteurs: G. Van Landeghem & J. Van Damme

Adres: Dekenstraat 2, 3000 Leuven

Tel.: +32 16 32 57 58 of +32 16 32 57 47

Fax: +32 16 32 58 59

E-mail: Jan.VanDamme@ppw.kuleuven.be

Website: <http://www.steunpuntloopbanen.be>

Copyright (2011)

Steunpunt SSL
p/a Parkstraat 47, 3000 Leuven

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder uitdrukkelijk te verwijzen naar de bron.

No part of this material may be made public without an explicit reference to the source.

De verantwoordelijkheid voor dit rapport berust volledig bij de auteurs en vertolkt niet noodzakelijk de officiële visie van de Vlaamse Overheid.

Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom tot 2009

Deze tekst brengt een kort verslag uit over de *indicatoren van de ongekwalificeerde uitstroom uit het leerplichtonderwijs*. Het indicatorensysteem is ontwikkeld in rapport OD1/2008.13¹ van het Steunpunt SSL. Het is gebaseerd op administratieve gegevens over de leerlingenpopulatie in de Vlaamse Gemeenschap. De methode is uitgebreid en verfijnd en de tijdreeksen zijn aangevuld met de gegevens over de jaren 2007 en 2008 in de rapporten OD1/2009.25² en OD1/2010.37³. Het voorliggend verslag vult de tijdreeksen aan met de gegevens over het jaar 2009⁴.

De volgende belangrijke soorten kwalificaties zijn verwerkt in al de indicatoren: het diploma van secundair onderwijs behaald via het algemeen secundair onderwijs of via het technisch secundair onderwijs of het secundair kunstonderwijs, het studiegetuigschrift van het zesde leerjaar van het voltijds gewoon beroepsonderwijs⁵, het kwalificatiegetuigschrift van het deeltijds beroepsonderwijs en het getuigschrift⁶ van een succesvol afgewerkt leercontract.

Bovendien zijn de kwalificaties via het buitengewoon secundair onderwijs opgenomen in de indicatorenberekeningen zover als dat op dit moment mogelijk is.⁷ Leerlingen van de ‘opleidingsvorm 3’ (OV3)⁸ van het buitengewoon secundair

¹ Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2008). *Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom. Een samenhangend indicatorensysteem gebaseerd op indicatoren per leeftijd*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2008.13. Zie <http://www.steunpuntloopbanen.be>.

² Van Landeghem, G., Goos, M. & Van Damme, J. (2010). *Vroege schoolverlaters in Vlaanderen. Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom tot 2007*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2009.25. Zie <http://www.steunpuntloopbanen.be>.

³ Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2011). *Vroege schoolverlaters in Vlaanderen. Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom tot 2008—Samenvatting*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2010.37. Zie <http://www.steunpuntloopbanen.be>.

⁴ De berekeningen in dit rapport zijn grotendeels gebaseerd op de inhoud van de SSL-database van leerlingenaantallen en van aantallen studiebewijzen, versie V09a. De database bevat vooral gegevens uit de Statistische Jaarboeken van het Vlaams Onderwijs, gepubliceerd door het Departement Onderwijs. Sommige elementen van de database zijn op aanvraag geleverd door het Departement Onderwijs. Een kleine—maar voor onze doeleinden zeer belangrijke—component van de database, namelijk: de leerlingenaantallen en getuigschriftenaantallen van de leertijd, is afkomstig van SYNTRA. We bedanken de medewerkers van het Departement Onderwijs en van SYNTRA voor het bezorgen van deze gegevens.

⁵ Sinds 2004 verwerft een aantal leerlingen dit getuigschrift via het experimenteel modulair beroeps-onderwijs.

⁶ Uitgereikt door SYNTRA, het vroegere VIZO.

⁷ De start van de tellingen van de kwalificatie-aantallen in het buitengewoon secundair onderwijs is nog te recent om een volledige integratie in alle onderdelen van het indicatorensysteem mogelijk te maken.

⁸ Opleidingsvorm 3 “geeft een algemene sociale en beroepsvorming met het oog op integratie in een gewoon leef- en werkmilieu”; Opleidingsvorm 4 “geeft een voorbereiding op een studie in het hoger onderwijs en op integratie in het actieve leven” (zie bijvoorbeeld p. 10 in: – (2010), *Statistisch*

onderwijs (BuSO) kunnen een kwalificatiegetuigschrift behalen. Leerlingen van de ‘opleidingsvorm 4’ (OV4) kunnen de kwalificaties van het gewoon secundair onderwijs verwerven. Het zijn deze kwalificaties via de ‘opleidingsvormen 3 en 4’ die we in aanmerking nemen bij het verrekenen van de rol van het buitengewoon secundair onderwijs in de gekwalificeerde en ongekwalificeerde uitstroom uit het leerplichtonderwijs.

Waar de kwalificaties via het buitengewoon secundair onderwijs zijn meegerekend, beslaat het kwalificatiecriterium ongeveer de volledige ‘breedte’ van het leerplichtonderwijs, dat wil zeggen: de schoolloopbaan van bijna alle Vlaamse jongeren kruist een pad in het secundair onderwijs dat kan leiden naar een kwalificatie.⁹

Het verloop van de basisindicatoren van de ongekwalificeerde uitstroom is voorgesteld in Figuur 1 en Figuur 2, respectievelijk voor jongens en meisjes. Deze indicatoren per leeftijd geven een beeld van het *tempo* waarin leeftijdsgenoten ongekwalificeerd uitstromen.

Zo toont Figuur 2 bijvoorbeeld¹⁰ dat 5,8% van de meisjes geboren in 1989 het onderwijs zonder kwalificatie heeft verlaten op 18-jarige leeftijd (dat wil zeggen: op het einde van hun leerplicht). Een jaar later ging nog eens 3,1% van dezelfde meisjescohort (als 19-jarigen) weg zonder kwalificatie; de ongekwalificeerde uitstroom van 20-jarige meisjes bedroeg 1,1% (Figuur 2). In dezelfde figuur vindt men overeenkomstige cijfers voor oudere meisjescohorten: 6,1% (18-jarigen), 2,2% (19-jarigen) en 1,0% (20-jarigen) in de geboortecohorte van 1982; respectievelijk 5,6%, 2,3% en 0,5% voor het geboortjaar 1977. Uit deze cijfers blijkt dat het tempo van het ongekwalificeerd uitstromen verandert volgens het geboortjaar. Zo is in de geboortecohorte van 1989 de verhouding van ‘oudere’ ongekwalificeerde schoolverlaters—die nog één of twee jaar op school gebleven zijn na het einde van hun leerplicht—tot de 18-jarige ongekwalificeerde uitstroom groter dan in de oudere cohorten van 1977.

Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 2009–2010, Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming).

⁹ De leerlingen van de ‘opleidingsvormen 1 en 2’ van het buitengewoon secundair onderwijs vormen de belangrijkste uitzondering. De omvang van deze groep wordt in een van de secties van dit verslag in kaart gebracht.

¹⁰ Hier worden enkele cijfers geciteerd die men kan aflezen van de zwarte curven, die gelden voor het kwalificatiecriterium *zonder* de kwalificaties van het buitengewoon secundair onderwijs.

De corresponderende indicatoren voor de jongens zijn te vinden in Figuur 1. Uit een blik op Figuur 1 en Figuur 2 samen blijkt onmiddellijk dat ongekwalificeerd uitstromen een veel omvangrijker probleem is bij de jongens dan bij de meisjes. Deze vaststelling geldt ook telkens als men de vergelijking maakt op een gegeven leeftijd. Enkele voorbeelden van cijfers over de omvang van de ongekwalificeerde uitstroom per leeftijd die af te lezen zijn uit Figuur 1: een ongekwalificeerde uitstroom van 8,7% op 18-jarige leeftijd, 5,1% als 19-jarigen en 1,9% als 20-jarigen voor de jongens geboren in 1989; respectievelijk 9,3% (18), 4,0% (19) en 1,2% (20) van de jongenscohort van 1982; 8,3% (18), 4,2% (19) en 0,8% (20) voor het geboortjaar 1977.

Een voordeel van deze basisindicatoren is dat ze de *effecten van beleidsmaatregelen* voor het verminderen van de ongekwalificeerde uitstroom sneller zichtbaar kunnen maken: bij de start van de implementatie ervan heeft een beleidsinitiatief mogelijk slechts een impact op sommige leeftijdscategorieën van bepaalde geboortejaren. Dit geldt ook voor mogelijke effecten van maatschappelijke veranderingen op het aantal vroege schoolverlaters.

Verschillende soorten indicatoren van voortijdig schoolverlaten kunnen dan berekend worden door de basisindicatoren op de gepaste manier te *aggregeren*: indicatoren per kalenderjaar, indicatoren per geboortecohorte en indicatoren met betrekking tot een gegeven leeftijdsinterval van de populatie. De afgeleide indicatoren verschillen enkel doordat ze de ongekwalificeerde uitstroom elk bekijken vanuit een andere invalshoek; ze zijn gebaseerd op hetzelfde kwalificatiecriterium en op dezelfde ingrediënten.

Ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar (Tabel 1). In 2009 had 9,2% van de meisjes die het leerplichtonderwijs achter zich lieten—in absolute cijfers: 3214 meisjes in een uitstroom van 34930 meisjes—geen kwalificatie¹¹. Bij de jongens ligt dat cijfer een heel stuk hoger: 14,7% van de uitstroom van de jongens—5409 uit 36681—was ongekwalificeerd. Voor jongens en meisjes samen stond de indicator van de ongekwalificeerde uitstroom in het kalenderjaar 2009 (op het einde van het schooljaar 2008–2009) dus op 12,0%.

Al was er een beperkte vermindering tussen 2007 en 2008, toch kan men stellen dat tussen 1999 en 2008 (Tabel 1) de *algemene trend* van de fractie zonder kwalificatie

¹¹ ... volgens het meeste complete kwalificatiecriterium, dat rekening houdt met de kwalificaties via het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO OV3 en OV4).

onder de schoolverlaters stijgend was, zowel bij de jongens als bij de meisjes. Bij de jongens was er tussen 1999 en 2008 een totale toename van 3,1%, bij de meisjes bedroeg de toename 1,1% en voor jongens en meisjes samen 2,2%.¹²

In 2009 was het percentage vroege schoolverlaters lager dan in 2008. In het perspectief van de verschillen tussen de cijfers van opeenvolgende kalenderjaren tot 2008 gaat het om een groot verschil: 14,7% tegenover 16,0%, dus een afname met 1,3% bij de jongens; 9,2% versus 9,4%, dus 0,2% minder vroege schoolverlaters bij de meisjes; voor jongens en meisjes samen bedraagt de afname 0,8% van de schoolverlaters.¹³ Een decompositie van de indicator van de ongekwalificeerde uitstroom in drie factoren—die uiteengezet wordt in de bijlage bij dit kort verslag—suggereert dat *de afname van de ongekwalificeerde uitstroom tussen 2008 en 2009 een gevolg is van de financieel-economische crisis* die zich liet voelen vanaf de herfst van 2008.

Tabel 1. Ongekwalificeerde uitstroom in een reeks kalenderjaren, mét en zonder de kwalificaties van het BuSO (OV3 en OV4)

Kalender- jaar	Jongens		Meisjes		J+M	
	Met BuSO	Zonder BuSO	Met BuSO	Zonder BuSO	Met BuSO	Zonder BuSO
1999		14,5%		9,4%		12,0%
2000		15,6%		9,9%		12,8%
2001		15,3%		9,4%		12,4%
2002		15,7%		10,0%		12,9%
2003		16,6%		10,1%		13,4%
2004	14,9%	16,9%	8,9%	10,2%	12,0%	13,6%
2005	14,8%	16,7%	9,1%	10,3%	12,0%	13,6%
2006	15,8%	17,6%	9,2%	10,5%	12,6%	14,1%
2007	16,3%	17,9%	9,5%	10,6%	13,0%	14,4%
2008	16,0%	17,6%	9,4%	10,5%	12,8%	14,2%
2009	14,7%	16,4%	9,2%	10,2%	12,0%	13,4%

Kwalificatiecriterium: ASO-diploma, KSO/TSO-diploma, BSO-getuigschrift, DBSO-getuigschrift of SYNTRA-getuigschrift; kwalificaties via BuSO OV3 en OV4.

Via de indicatoren per kalenderjaar (Tabel 1) kan er in zes opeenvolgende jaren een vergelijking gemaakt worden tussen het kwalificatiecriterium zonder de kwalificaties van het buitengewoon secundair onderwijs (tijdreeks vanaf 1999) en het meer complete criterium mét de kwalificaties van het BuSO (vanaf 2004). Ten eerste blijkt

¹² Jongens: 17,6% - 14,5% = 3,1% van de mannelijke schoolverlaters; meisjes: 10,5% - 9,4% = 1,1% van de vrouwelijke schoolverlaters; jongens en meisjes samen: 14,2% - 12,0% = 2,2% van de schoolverlaters. Dit zijn cijfers volgens het kwalificatiecriterium *zonder* de kwalificaties van het BuSO.

¹³ Cijfers volgens het meeste complete kwalificatiecriterium, dat rekening houdt met de kwalificaties via het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO OV3 en OV4).

dat er een *beduidende bijdrage* is van het BuSO aan de kwalificatiestroom. Zo wordt het aantal vroege schoolverlaters bij de jongens volgens het uitgebreide criterium (mét BuSO) geschat op 14,7% van de totale uitstroom van jongens uit het leerplichtonderwijs in 2009, 1,7% lager dan de indicatorwaarde van 16,4% zonder de kwalificaties van het BuSO. Bij de meisjes bedraagt de overeenkomstige overschatting 1,0%, waardoor de indicatorwaarde daalt van 10,2% ongekwalificeerde uitstromers (zonder BuSO) naar 9,2% (met BuSO). Uit een meer gedetailleerde analyse blijkt dat de bijdrage van het buitengewoon secundair onderwijs aan de kwalificatiestroom bijna volledig toe te schrijven is aan het ‘buitengewoon beroepsonderwijs’ (‘opleidingsvorm 3’); in vergelijking daarmee zijn de kwalificatie-aantallen via ‘opleidingsvorm 4’ verwaarloosbaar.

Ten tweede blijkt het pakket kwalificaties via het BuSO groter te zijn in de jongenscohorten dan in de meisjescohorten. Het criterium zonder BuSO overschat de ‘gender gap’ dus enigszins. Maar ook na het in rekening brengen van de kwalificaties via het buitengewoon secundair onderwijs blijft het verschil tussen het (grote) aantal vroege schoolverlaters bij de jongens en het (kleinere) aantal bij de meisjes opmerkelijk.

Ten derde toont Tabel 1 dat het al dan niet in rekening brengen van de kwalificaties via het buitengewoon secundair onderwijs geen belangrijke impact heeft op de trend van de indicatoren: de *bijdrage van het buitengewoon secundair onderwijs is eerder stabiel*.¹⁴

Ongekwalificeerde uitstroom per geboortecohorte (Tabel 2). Van 32696 meisjes geboren in 1987 behaalden uiteindelijk—als we de boeken sluiten op 22-jarige leeftijd—3405 meisjes, dat wil zeggen: 10,4%, geen kwalificatie in het leerplichtonderwijs.¹⁵ In de cohorte van jongens van geboortjaar 1987 gaat het over 5978 jongens op een geschat geboortecijfer van 34531, dus 17,3%. De indicator van de ongekwalificeerde uitstroom voor het geboortjaar 1987 voor jongens en meisjes samen bedroeg dus 14,0%. Voor de jongens en meisjes geboren in 1977, tien jaar eerder, waren de indicatorwaarden: 8,7% (meisjes), 14,0% (jongens) en 11,4%

¹⁴ Dit geldt ook als een meer gedetailleerde vergelijking gemaakt wordt tussen de twee criteria via de indicatoren per leeftijd: zie Figuur 1 en Figuur 2.

¹⁵ Dit zijn cijfers volgens het kwalificatiecriterium *zonder* de kwalificaties van het BuSO.

(samen). Tussen de geboortejaren 1977 en 1987 was er een geleidelijke groei¹⁶ van het aandeel zonder uiteindelijke kwalificatie in de geboortecohorten, zowel bij de jongens als bij de meisjes.

De in dit stadium beschikbare gegevens over het buitengewoon secundair onderwijs volstaan net om het meer complete kwalificatiecriterium toe te passen in één geboortecohorte, namelijk die van het geboortjaar 1987. De indicatorenwaarden volgens het volledige criterium zijn respectievelijk 1,8%, 1,1% en 1,5% lager voor de jongenscohort, de meisjescohort en de volledige geboortecohorte van 1987 (Tabel 2).

Tabel 2. Ongekwalficeerde uitstroom in een reeks geboortecohorten, mét en zonder de kwalificaties van het BuSO (OV3 en OV4)

Geboorte- jaar	Jongens		Meisjes		J+M		22- jarigen in ...
	Met BuSO	Zonder BuSO	Met BuSO	Zonder BuSO	Met BuSO	Zonder BuSO	
1977		14,0%		8,7%		11,4%	1999
1978		13,8%		8,5%		11,2%	2000
1979		14,8%		8,9%		11,9%	2001
1980		14,5%		8,9%		11,8%	2002
1981		15,2%		9,6%		12,5%	2003
1982		15,9%		10,1%		13,1%	2004
1983		15,9%		9,6%		12,8%	2005
1984		17,1%		10,2%		13,7%	2006
1985		17,5%		10,5%		14,1%	2007
1986		17,1%		10,4%		13,9%	2008
1987	15,5%	17,3%	9,3%	10,4%	12,5%	14,0%	2009

Kwalificatiecriterium: ASO-diploma, KSO/TSO-diploma, BSO-getuigschrift, DBSO-getuigschrift of SYNTRA-getuigschrift; kwalificaties via BuSO OV3 en OV4.

Ongekwalficeerd uitgestroomde fractie in een leeftijdsinterval (Tabel 3). Onder de naar schatting 235396 18–24-jarige meisjes in de Vlaamse Gemeenschap in 2009 hadden er 21899 het leerplichtonderwijs verlaten zonder een kwalificatie op zak, dat wil zeggen: 9,3%. Bij de jongens ging het om 37694 op een totaal van 247848 18–24-jarigen, een aandeel van 15,2%. In 2009 bedroeg de waarde van de indicator van de 18–24-jarigen zonder kwalificatie en niet meer in het leerplichtonderwijs dus, voor jongens en meisjes samen, 12,3%. De overeenkomstige cijfers voor het jaar 2001, acht jaar eerder, waren: 8,3% (meisjes), 13,2% (jongens) en 10,8% (samen). Tussen 2001 en 2008 (Tabel 3) is deze indicator van de ongekwalficeerde uitstroom gestaag

¹⁶ ... met mogelijk een aanzet tot stabilisatie sinds het geboortjaar 1985 ...

toegenomen. De indicator voor 2009 ligt iets onder het niveau van 2008 bij de jongens en is stabiel gebleven bij de meisjes.

Tabel 3. Ongekwalficeerde 18–24-jarigen niet meer in leerplichtonderwijs

Kalender- jaar	J	M	Samen
2001	13,2%	8,3%	10,8%
2002	13,4%	8,4%	11,0%
2003	13,8%	8,6%	11,3%
2004	14,1%	8,8%	11,5%
2005	14,4%	9,0%	11,8%
2006	14,8%	9,1%	12,0%
2007	15,1%	9,2%	12,2%
2008	15,4%	9,3%	12,4%
2009	15,2%	9,3%	12,3%

Kwalificatiecriterium: ASO-diploma, KSO/TSO-diploma, BSO-getuigschrift, DBSO-getuigschrift of SYNTRA-getuigschrift.

De leerlingen van OV1 en OV2 van het BuSO. De ‘opleidingsvormen 1 en 2’ van het buitengewoon secundair onderwijs leiden niet tot een diploma of getuigschrift dat beschouwd wordt als een ‘kwalificatie’.¹⁷ Wie het leerplichtonderwijs verlaat vanuit OV1 of OV2 van het BuSO maakt dus deel uit van de ‘ongekwalficeerde uitstroom’. De indicatoren van de ongekwalificeerde uitstroom per geboortear worden vergeleken met de uitstroom uit OV1 en OV2 in Tabel 4.

De tabel toont bijvoorbeeld dat van de ongekwalificeerde uitstroom van 17,3% bij de jongens geboren in 1987 een stukje van 1,2% kan verklaard worden als uitstroom vanuit OV1 of OV2 van het BuSO. Dit deel van de ongekwalificeerde uitstroom is dus klein en de meeste vroege schoolverlaters komen uit het gewoon onderwijs of uit OV3 of OV4.¹⁸ Deze conclusie geldt voor al geboortearen waarvoor we de vergelijking kunnen maken (1979 tot 1987) en zowel voor de meisjes- als voor de jongenscohorten.

Een tweede vaststelling is dat *het deel van de geboortecohorte dat het leerplichtonderwijs verlaat vanuit OV1 of OV2 van het BuSO groeit*. De groei van OV1+OV2 betekent in feite dat men voor meer leerlingen lang voor het einde van hun

¹⁷ Opleidingsvorm 1: “geeft een sociale vorming met het oog op de integratie in een beschermd leefmilieu”; Opleidingsvorm 2: “geeft een algemene en sociale vorming en een arbeidstraining met het oog op integratie in een beschermd leef- en arbeidsmilieu”; (zie bijvoorbeeld p. 10 in: – (2010), *Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 2009–2010*, Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming).

¹⁸ Namelijk: voor $17,3\% - 1,2\% = 16,1\%$ van de jongenscohort van geboortear 1987. Ook als het kwalificatiecriterium uitgebreid wordt naar OV3 en OV4 van het BuSO, blijft de kloof tussen de indicatorwaarde en de uitstroom uit OV1+OV2 groot, namelijk $(17,3\% - 1,8\%) - 1,2\% = 14,4\%$ voor de jongens van geboortear 1987.

leerplicht voorspelt dat ze geen plaats kunnen vinden in het gewoon arbeidscircuit en dat ze meer zullen hebben aan onderwijs dat voorbereidt op het functioneren in een beschermd leef- of werkmilieu. We beschikken niet over gegevens om een uitspraak te kunnen doen over de nauwkeurigheid van deze voorspellingen, die in zekere zin de groei van OV1 en OV2 veroorzaken. Het is slechts in de mate dat de mogelijkheden van sommige van deze leerlingen onderschat worden—in de zin dat ze wel een kwalificatie hadden kunnen behalen indien ze naar een andere vorm van leerplicht-onderwijs waren georiënteerd—that de groei van OV1 en OV2 een verklaring vormt voor een toename van de ongekwalificeerde uitstroom.

Tabel 4. Het percentage 17-jarigen in BuSO OV1 of OV2^a vergeleken met het percentage vroege schoolverlaters^b, volgens geboortjaar

Geboorte jaar	Jongens		Meisjes		J+M	
	OV1+2	Ongekw.	OV1+2	Ongekw.	OV1+2	Ongekw.
1977		14,0%		8,7%		11,4%
1978		13,8%		8,5%		11,2%
1979	0,8%	14,8%	0,6%	8,9%	0,7%	11,9%
1980	0,7%	14,5%	0,7%	8,9%	0,7%	11,8%
1981	0,9%	15,2%	0,6%	9,6%	0,7%	12,5%
1982	1,0%	15,9%	0,7%	10,1%	0,8%	13,1%
1983	1,0%	15,9%	0,7%	9,6%	0,9%	12,8%
1984	1,0%	17,1%	0,8%	10,2%	0,9%	13,7%
1985	1,1%	17,5%	0,8%	10,5%	1,0%	14,1%
1986	1,1%	17,1%	0,8%	10,4%	1,0%	13,9%
1987	1,2%	17,3%	0,9%	10,4%	1,0%	14,0%
1988	1,3%		0,8%		1,1%	
1989	1,2%		1,0%		1,1%	
1990	1,4%		1,0%		1,2%	
1991	1,4%		0,9%		1,2%	
1992	1,6%		1,0%		1,3%	

^a Dit percentage gebruiken we als een (goede) benadering voor de fractie van de cohorte die het leerplichtonderwijs verlaat vanuit de ‘opleidingsvormen 1 of 2’ van het buitengewoon secundair onderwijs.

^b Dit zijn de indicatoren van Tabel 2 volgens het kwalificatiecriterium dat geen rekening houdt met de kwalificaties via de ‘opleidingsvormen 3 en 4’ van het buitengewoon secundair onderwijs.

Kwalificaties kort na voortijdig schoolverlaten. Sommige leerlingen behalen een kwalificatie via de ‘Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap voor het Voltijds Secundair Onderwijs’¹⁹ of via het ‘volwassenenonderwijs’²⁰ (tevooren: ‘onderwijs voor sociale promotie’, ‘tweedekansonderwijs’, ...) in een leeftijdsfase waarin een beduidend aantal leeftijdsgenoten nog kwalificaties verwerft via het

¹⁹ Diploma’s van secundair onderwijs behaald via de Tweede Afdeling (ASO) of de Derde Afdeling (TSO/BSO/KSO) van de Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap voor het Voltijds Secundair Onderwijs.

²⁰ De Centra voor Volwassenenonderwijs kunnen diploma’s uitreiken sinds het schooljaar 2000–2001.

leerplichtonderwijs. De indicatoren van de ongekwalificeerde uitstroom uit het leerplichtonderwijs per geboortjaar (Tabel 2) kunnen bepaald worden door te volgen hoe een cohorte haar kwalificatieverzameling aanvult naarmate ze ouder wordt. Vanuit dat perspectief lijkt het zinvol om (op bepaalde leeftijden) ook de kwalificaties van een cohorte via het volwassenenonderwijs en de ‘Examencommissie’ bij te houden en het resultaat van die telling te vergelijken met het aantal vroege schoolverlaters van het geboortjaar in kwestie.

Met voorlopig slechts informatie over vijf kalenderjaren (1997, 2003, 2005, 2006, 2007), waarvan enkel de drie laatste opeenvolgen, zijn er niet genoeg gegevens voorhanden om deze vergelijking voor zelfs maar één geboortecohorte exact uit te werken. Op het moment van de berekeningen waren de nodige gegevens over het volwassenenonderwijs in 2008 en 2009²¹ of over de kwalificaties via de Examencommissie voor het Voltijds Secundair Onderwijs in 2009²² nog steeds niet beschikbaar, zodat het in rapport OD1/2009.25 gepubliceerde materiaal niet uitgebreid kon worden. Volgens de beperkte beschikbare gegevens bedraagt de bijdrage van dit alternatieve kwalificatiekanaal na het leerplichtonderwijs aan de kwalificatieverzameling van de jongenscohorte van geboortjaar 1980, gesommeerd over de betrokken leeftijden (tot 22), ongeveer 0,4%. Voor het geboortjaar 1985 is de geschatte bijdrage dubbel zo groot, 0,8% van de omvang van de jongenscohorte. De overeenkomstige cijfers bij de meisjes zijn: 0,4% (geboortjaar 1980) en 0,7% (1985). Het gaat om bescheiden aantallen, maar de groei in de loop van een decennium—1997 tot 2007—is opmerkelijk. *De geleidelijke toename van de ongekwalificeerde uitstroom uit het leerplichtonderwijs ging dus gepaard met een (enigszins compenserende) groei van het aantal kwalificaties buiten het leerplichtonderwijs.*

De gekwalificeerde uitstroom. Voor het berekenen van de indicatoren van voortijdig schoolverlaten is het noodzakelijk de gekwalificeerde uitstroom in detail te volgen. Er is dan ook uitgebreide informatie voorhanden, in de vorm van grafieken en tabellen, over hoe jongens- en meisjescohorten kwalificaties van verschillende types verwerven naarmate ze ouder worden, hoe dit proces verandert volgens het geboortjaar en hoe het relatief belang van de verschillende soorten kwalificaties evolueert. Zo tonen Figuur 3 en Figuur 4 bijvoorbeeld de systematische afname van het bijdrage van de

²¹ 15 juli 2011.

²² 22 augustus 2011.

leercontracten, de afname het aandeel van het voltijds beroepsonderwijs in de kwalificatiestroom bij de meisjes en de evolutie—een duidelijke afname tot 2007 en een beperkt herstel daarna—van de hoeveelheid diploma's via het algemeen secundair onderwijs bij de jongens.

De impact van de financieel-economische crisis van 2008. Tussen 2009 en 2008 is er geen opvallend verschil in het aantal uitgereikte kwalificaties. Het is een verandering in de beslissingen van leerlingen die nog niet over een kwalificatie beschikken, die de afname van het percentage vroege schoolverlaters tussen 2008 en 2009 verklaart. In 2009 maakten meer ongekwalificeerde leerlingen van 18 of ouder de keuze om nog in het leerplichtonderwijs te blijven—in de plaats van zonder kwalificatie weg te gaan—dan in 2008. Dat blijkt uit een analyse van het verloop tussen 1999 en 2009 van de ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar (zie: de bijlage achteraan in dit verslag).

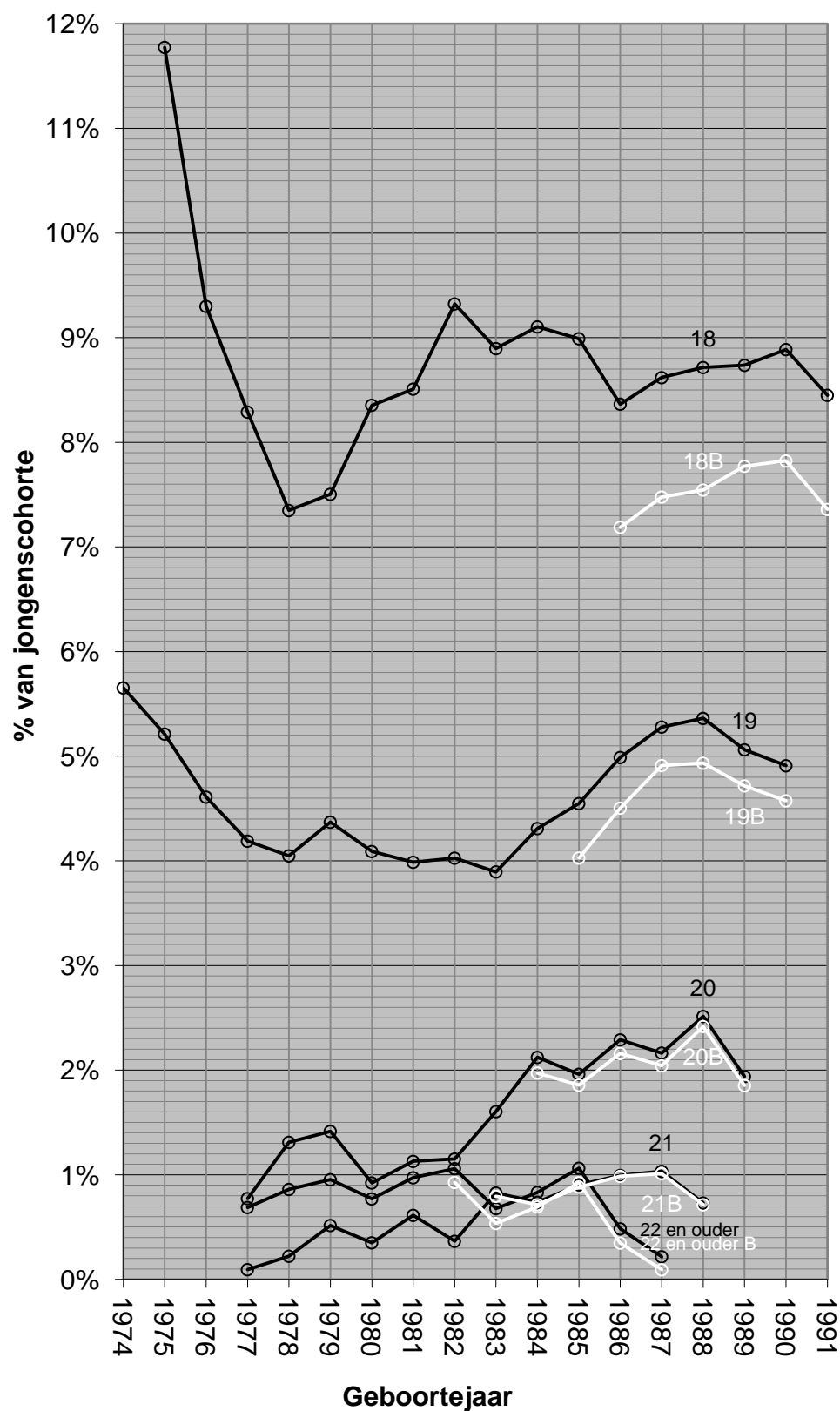
De financieel-economische crisis waarvan de gevolgen duidelijk voelbaar werden vanaf de herfst van 2008 vormt een plausibele verklaring voor de toename van het percentage 'doorstromers' van 18 en ouder²³ en dus ook voor de afname van de ongekwalificeerde uitstroom tussen 2008 en 2009.

Als deze verklaring klopt dan hebben de vier geboortecohorten die samen het grootste deel van de stroom vroege schoolverlaters in 2009 uitmaken—de cohorten van 1988 (21-jarigen), 1989 (20-jarigen), 1990 (19-jarigen) en 1991 (18-jarigen)—de economische context waarin die schoolverlaters terecht komen op een abrupte manier zien veranderen, elk op een verschillende leeftijd. Dit spontaan experiment kan interessante inzichten opleveren in het mechanisme van de ongekwalificeerde uitstroom. De essentiële vraag is wat een beslissing om nog in het leerplichtonderwijs te blijven op langere termijn betekent voor deze jongeren: is dit een kans om toch nog een kwalificatie te behalen of komt het neer op een eenvoudig uitstel van het moment waarop ze het leerplichtonderwijs effectief verlaten zonder kwalificatie? Een bijkomende vraag is op welke manier de leeftijd waarop de cohorte deze schok heeft

²³ Uit een recente analyse van de vroege schoolverlaters uit het voltijds gewoon beroepsonderwijs blijkt dat verrassend veel jongeren het beroepsonderwijs voortijdig verlaten vanuit een relatief gunstige positie (dat wil zeggen: ze zijn dicht bij een kwalificatie, na een loopbaan zonder veel vertraging). Die vaststelling lijkt er eveneens op te wijzen dat de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt een belangrijke factor is in de beslissing van jongeren om het leerplichtonderwijs zonder kwalificatie te verlaten. Zie: Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2011). *Vroege schoolverlaters uit het voltijds beroepsonderwijs. Vertrekpunt voor een gedifferentieerde aanpak*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2009.39. Zie <http://www.steunpuntloopbanen.be>.

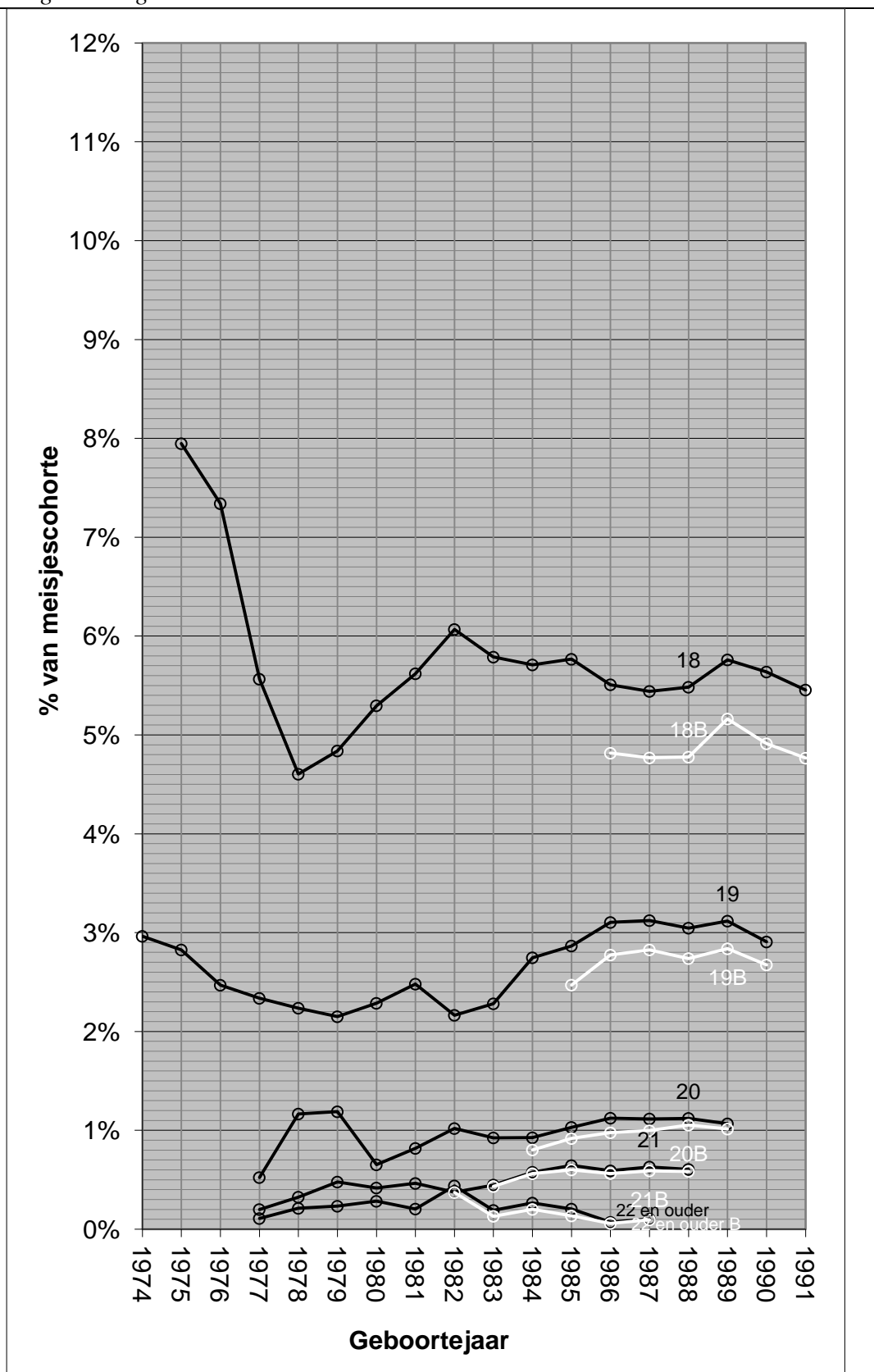
ondergaan een rol speelt. De updates van het indicatorensysteem voor de volgende jaren (2010 en verder), waarbij we deze cohorten verder zien uitstromen, zullen een antwoord geven op deze vragen.

Figuur 1. Ongekwalficeerde uitstroom van jongens per leeftijd; fracties van de omvang van de geboortecohorte

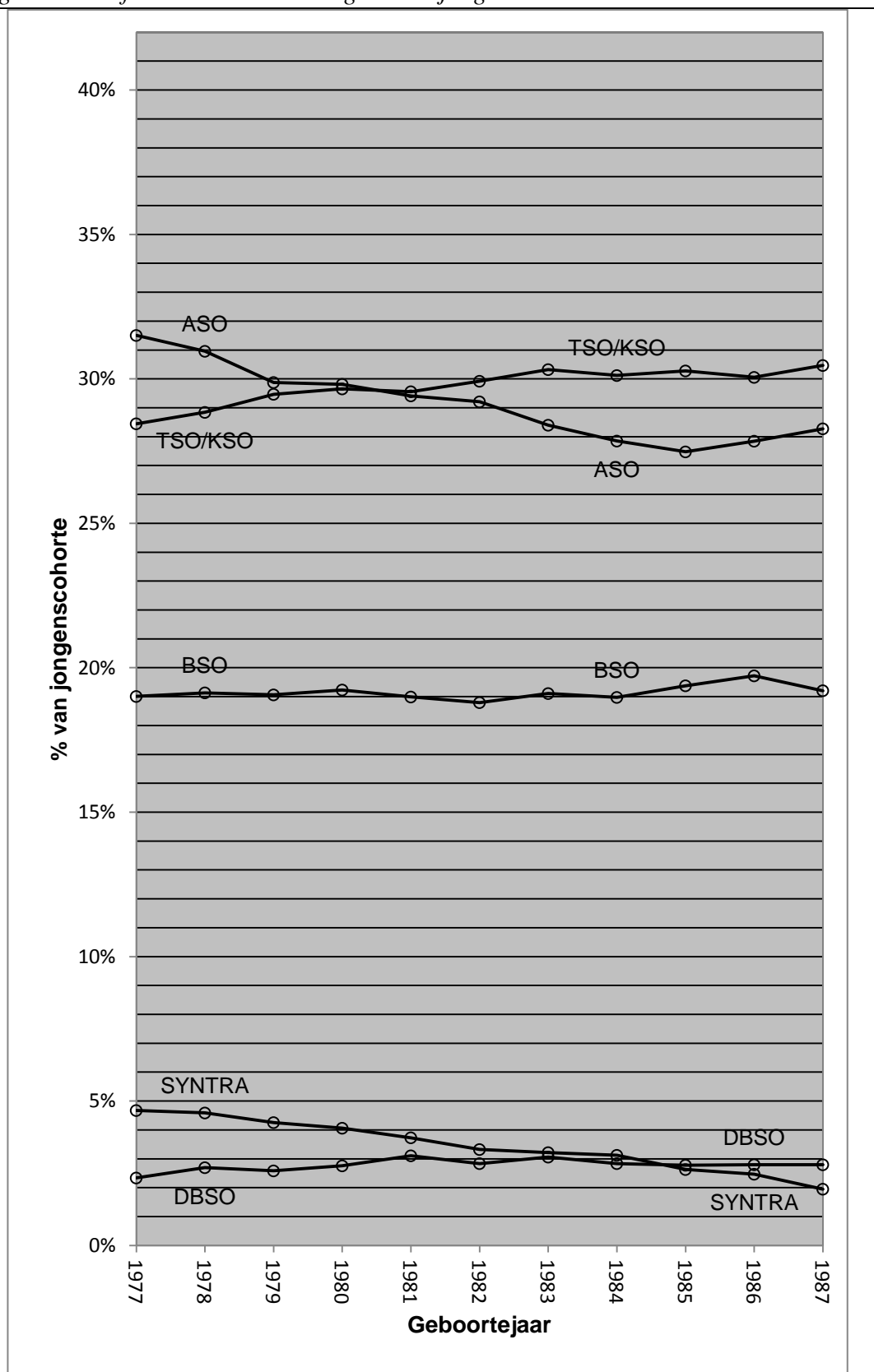
De witte curven (label B) hebben betrekking op een verruimd kwalificatiecriterium, dat ook de kwalificaties via OV3 en OV4 van het BuSO meetelt.

Figuur 2. Ongekwalficeerde uitstroom van meisjes per leeftijd; fracties van de omvang van de geboortecohorte

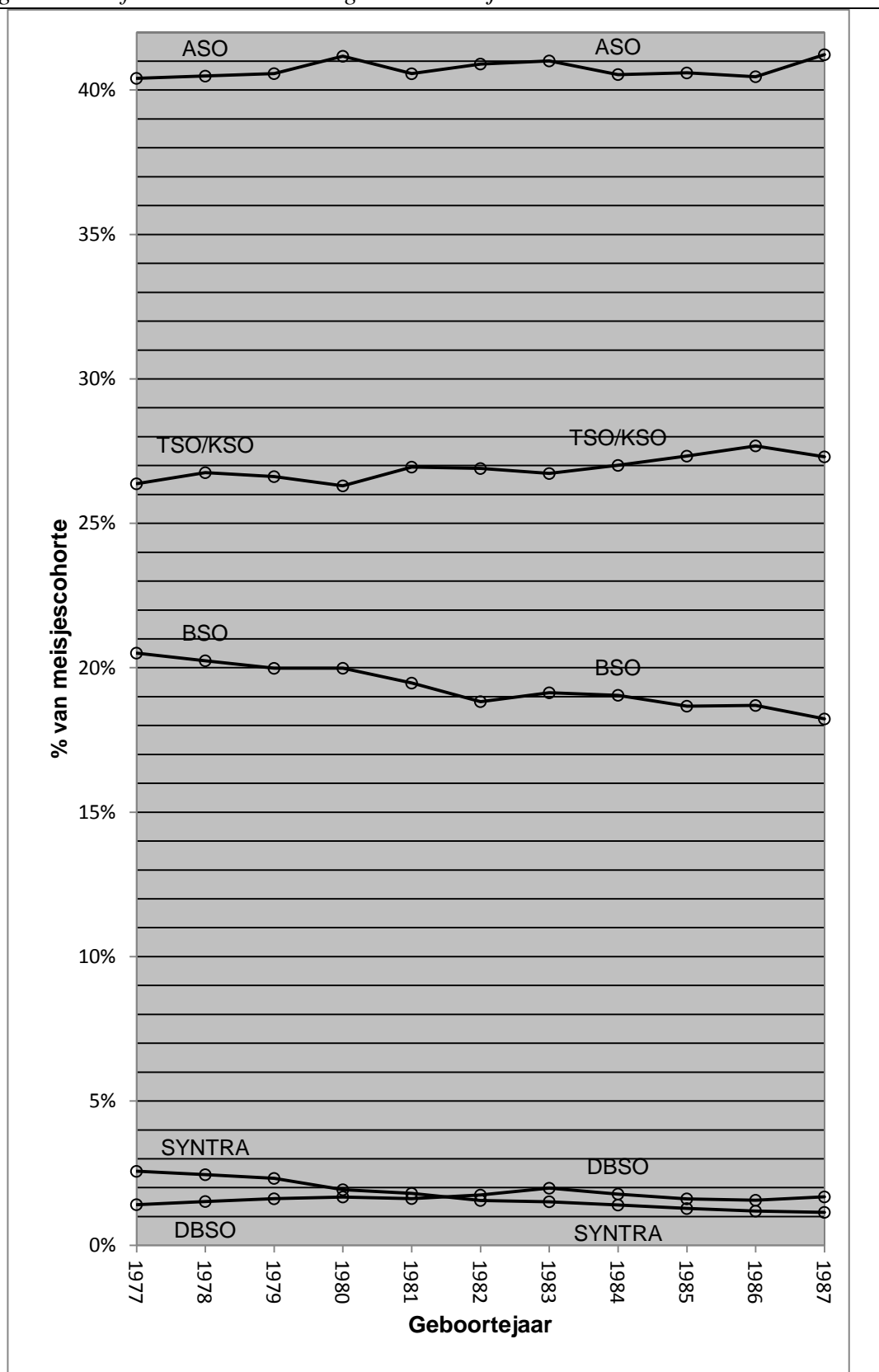
De witte curven (label B) hebben betrekking op een verruimd kwalificatiecriterium, dat ook de kwalificaties via OV3 en OV4 van het BuSO meetelt.

Figuur 3. Kwalificaties van geboortecohorten van jongens, per soort kwalificatie; uitgedrukt als fractie van de omvang van de jongenscohort

Totalen van de kwalificaties verworven op de leeftijden 16 tot en met 22. De bijdrage van de kwalificaties (via OV3 en OV4) van het BuSO (niet afgebeeld) voor geboortjaar 1987 bedraagt 1,8%.

Figuur 4. Kwalificaties van geboortecohorten van meisjes, per soort kwalificatie; uitgedrukt als fractie van de omvang van de meisjescohort

Totalen van de kwalificaties verworven op de leeftijden 16 tot en met 22. De bijdrage van de kwalificaties (via OV3 en OV4) van het BuSO (niet afgebeeld) voor geboortejaar 1987 bedraagt 1,1%.

Bijlage. Factoren van de ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar

De indicator van de ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar drukt het aantal vroege schoolverlaters uit als een percentage van het totaal aantal schoolverlaters in het kalenderjaar in kwestie. De indicator wordt berekend uit meer gedetailleerde ‘basisindicatoren’ van het aantal vroege schoolverlaters per leeftijd en per kalenderjaar (of, wat equivalent is, per leeftijd en per geboortjaar) en uit de geschatte omvang van de geboortecohorten in de Vlaamse Gemeenschap. Uit het verband tussen het verloop van de ‘geaggregeerde’ indicator per kalenderjaar, de ‘basisindicatoren’ voor de verschillende leeftijden en de omvang van de betrokken geboortecohorten kan een uitdrukking voor de indicator van de ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar afgeleid worden die een interessante interpretatie van de recente evolutie van de indicator (tussen 2008 en 2009) mogelijk maakt.

Indicator per kalenderjaar voor de 18- tot 21-jarigen, zonder kwalificaties van het BuSO

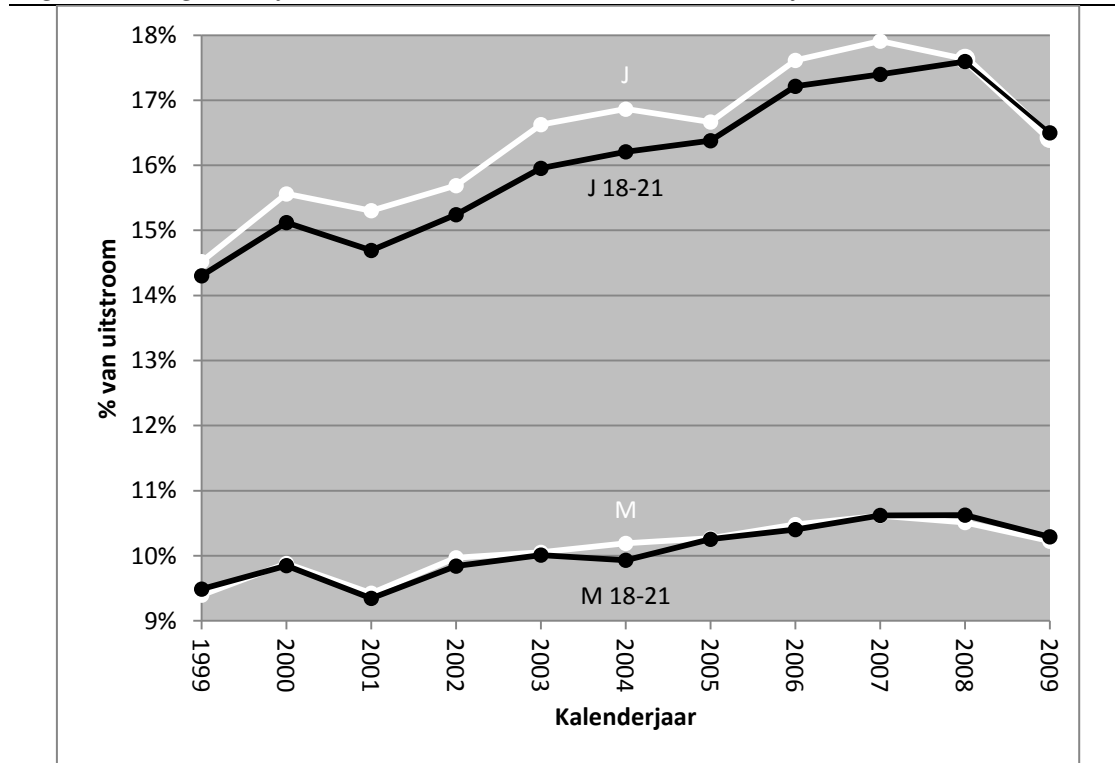
De ongekwalificeerde uitstroom in een gegeven kalenderjaar bestaat hoofdzakelijk uit 18-jarigen (die hun laatste schooljaar met leerplicht net achter de rug hebben) en 19-jarigen (die na het einde van hun leerplicht nog een schooljaar hebben doorgebracht in het leerplichtonderwijs).²⁴ Er zijn ook kleinere aantallen 20- en 21-jarige ‘vroege schoolverlaters’. De leerlingen die (nog) ouder zijn op het moment dat ze het leerplichtonderwijs verlaten zijn vertegenwoordigd in een categorie ‘22 en ouder’ die niet verder ingedeeld is volgens de leeftijd. Een verklaring van de evolutie van een dergelijke restcategorie is gecompliceerd en onzeker. Daarom laten we de (vroege én gekwalificeerde) schoolverlaters van ‘22 en ouder’ buiten beschouwing in deze ontwikkeling van de indicator van de ongekwalificeerde uitstroom in factoren. Figuur 5 toont dat het verloop van de indicator voor de 18–21-jarige schoolverlaters (zwarte lijnen) niet essentieel verschilt van de evolutie van de complete indicator (witte lijnen).

In deze analyse van het recente verloop van de ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar wordt het kwalificatiecriterium zonder de kwalificaties van het BuSO toegepast. De beschikbare tijdreeks volgens dit criterium is langer dan voor het meer complete criterium. Een lange tijdreeks is van belang om de recente verandering van

²⁴ Zie Figuur 1 en Figuur 2.

de indicator te kunnen vergelijken met de kenmerken van de evolutie over een voldoende lange periode. Uit een vergelijking van de indicatoren volgens de criteria met en zonder de kwalificaties van het BuSO weten we bovendien dat de bijdrage van het BuSO eerder stabiel is en dus weinig impact heeft op de evolutie van de indicator.

Figuur 5. Ongekwalficeerde uitstroom in een reeks kalenderjaren

J = indicator jongens (wit); M = indicator meisjes (wit); J 18-21 = indicator jongens, beperkt tot de 18-21-jarige schoolverlaters (zwart); M 18-21 = indicator meisjes, beperkt tot de 18-21-jarige schoolverlaters (zwart).

Ontwikkeling van de indicator per kalenderjaar in drie factoren

De indicator I_{18t21} van de 18-21-jarige vroege schoolverlaters per kalenderjaar—voorgesteld door de zwarte curven in Figuur 5—kan uitgedrukt worden als:

$$I_{18t21} = \frac{\sum_{l=18}^{21} L_l (1 - K_l) (1 - D_l)}{\sum_{l=18}^{21} L_l [K_l + (1 - K_l) (1 - D_l)]} \quad (1)$$

In de volgende drie secties van de tekst worden achtereenvolgens de betekenis en evolutie van L_{18} , L_{19} , L_{20} , L_{21} (eerste factor: leeftijdsverdeling), K_{18} , K_{19} , K_{20} , K_{21} (tweede factor: kans op kwalificatie) en D_{18} , D_{19} , D_{20} , D_{21} (derde factor: percentage doorstromers) besproken.

Leeftijdsverdeling

Volgens de gegevens en tellingsmethoden waarop de berekening van de indicatoren van de ongekwatificeerde uitstroom gebaseerd is, waren er in totaal 57907 jongens die het schooljaar 2008–2009 in het leerplichtonderwijs van de Vlaamse Gemeenschap doorbrachten en die in 2009 hun 18de, 19de, 20ste of 21ste verjaardag bereikten. In Figuur 6 (kalenderjaar 2009) vindt men de leeftijdsverdeling van deze groep jongens: 64,2% 18-jarigen (L_{18}), 26,0% 19-jarigen (L_{19}), 7,9% 20-jarigen (L_{20}) en 1,8% 21-jarigen (L_{21}).²⁵ De figuur toont ook de evolutie van de vier componenten van deze leeftijdsverdeling tussen 1999 en 2009. Figuur 7 geeft de overeenkomstige informatie over de meisjes.

Deze leeftijdsverdeling is tussen 1999 en 2009 eerder stabiel gebleven.²⁶ Het verschil tussen 2009 en 2008 ligt in de lijn van vroegere verschillen inzake de leeftijdsverdeling tussen opeenvolgende jaren.

Kwalificaties

Van de 37185 jongens die in het schooljaar 2008–2009 in het leerplichtonderwijs zaten en die 18 werden in 2009, waren er 18576 die in 2009 een kwalificatie behaalden. Met andere woorden: $K_{18} = 50,0\%$ in 2009. De overeenkomstige percentages voor de 19-jarigen, 20-jarigen en 21-jarigen in 2009 zijn afgebeeld in Figuur 8: $K_{19} = 55,6\%$, $K_{20} = 56,4\%$ en $K_{21} = 52,1\%$. Het verloop van de vier kwalificatiepercentages tussen 1999 en 2009 is in kaart gebracht in Figuur 8 (voor de jongens) en Figuur 9 (meisjes).

Er zijn niet te verwaarlozen schommelingen in deze kwalificatiekansen. Zo is er bijvoorbeeld tussen 2000 en 2005 een gestage afname van de kwalificatiekansen van de 20-jarige jongens, van bijna 65% naar weinig meer dan 55%. Er zijn ook duidelijke verschillen tussen de jongens en de meisjes. Bij de jongens, bijvoorbeeld, is de kwalificatiekansen van de 20-jarigen altijd hoger dan bij de 18-jarigen; bij de meisjes is het doorgaans omgekeerd. Tenslotte blijkt uit Figuur 8 en Figuur 9 dat de overgang

²⁵ $L_{18} + L_{19} + L_{20} + L_{21} = 100\%$.

²⁶ De meest uitgesproken verandering is een lichte ‘verjonging’, vooral bij de jongens, tussen 2005 en 2008.

tussen 2008 en 2009 niet opvalt in vergelijking met vroegere verschillen tussen opeenvolgende jaren.²⁷

Doorstromers

Er waren in het schooljaar 2008–2009 in het Vlaams leerplichtonderwijs 18609 jongens die op het einde van dat schooljaar geen kwalificatie verwierven en die 18 werden in 2009. Die jongens hadden in 2009 dus de keuze tussen twee mogelijkheden: doorstromen—dat wil zeggen: het volgend schooljaar in het leerplichtonderwijs blijven—of het leerplichtonderwijs zonder kwalificatie verlaten. Aangezien 15425 jongens kozen voor de eerste optie, is $D_{18} = 15425 / 18609 = 82,9\%$ in 2009. Dit percentage en de corresponderende percentages $D_{19} = 72,8\%$, $D_{20} = 65,5\%$ en $D_{21} = 50,0\%$ zijn voorgesteld in Figuur 10. De figuur toont ook de evolutie van deze vier percentages van 1999 tot 2009. De analoge informatie over de meisjes is afgebeeld in Figuur 11.

De kans dat 18-jarigen zonder kwalificatie in het leerplichtonderwijs blijven is eerder stabiel, over het volledige beschikbare bereik van 1999 tot 2009, zowel bij de jongens als bij de meisjes. Daarnaast tonen Figuur 10 en Figuur 11 een vrij sterke evolutie van de doorstroomkansen op de andere leeftijden. Er is, bij de jongens én bij de meisjes, tussen 2002 en 2006 een belangrijke daling van de doorstroomkans van de 19-jarigen. Merk op dat de doorstroomkansen van de 18- en 19-jarigen opvallend weinig verschillen tussen jongens en meisjes (in tegenstelling tot heel wat andere aspecten van de onderwijsloopbanen).

De globale trend van de kans op doorstromen bij de 20- en 21-jarigen is dalend. In die leeftijdscategorieën zijn de doorstroomkansen wat lager bij de jongens dan bij de meisjes.

Tussen 1999 en 2009 zijn de doorstroomkansen van de jongens wat sterker geëvolueerd dan bij de meisjes. Door die evolutie zijn de verschillen tussen jongens en meisjes inzake de doorstroomkansen veel geringer in de recente kalenderjaren dan bij het begin van de tijdreeks.

De evolutie van de doorstroomkansen van de jongens tussen 2008 en 2009 is uniek in de zin dat de kans dat een ongekwalificeerde jongen in het leerplichtonderwijs blijft,

²⁷ Tussen 2008 en 2009 is er een grote, maar niet uitzonderlijke, toename van de kwalificatiekansen binnen de kleine groep van de 21-jarige meisjes.

is toegenomen op elk van de vier betrokken leeftijden. In geen van de vroegere jaren komt een dergelijke overgang voor. Bij de meisjes is er tussen 2008 en 2009 eveneens een stijging van de doorstroomkans bij de 18-, 19- en 20-jarigen.²⁸ *Ook deze overgang bij de meisjes is uniek.*

Conclusie

De opvallende daling van het percentage vroege schoolverlaters tussen 2008 en 2009 gaat samen met een sterk effect in één van de drie factoren van de ontwikkeling van de indicator volgens formule (1). Zowel de leeftijdsverdeling binnen de nog in het leerplichtonderwijs aanwezige groep van 18–21-jarigen als de kansen van die leerlingen om op het einde van het lopend schooljaar een kwalificatie te behalen, zijn eerder stabiel gebleven. Het is bij de leerlingen die nog geen kwalificatie behalen—en dus voor de keuze staan: in het leerplichtonderwijs te blijven of ongekwificeerd weg te gaan—dat er tussen 2008 en 2009 duidelijk iets verandert: in 2009 maken zij meer dan in 2008 de keuze om verder te gaan in het leerplichtonderwijs.²⁹

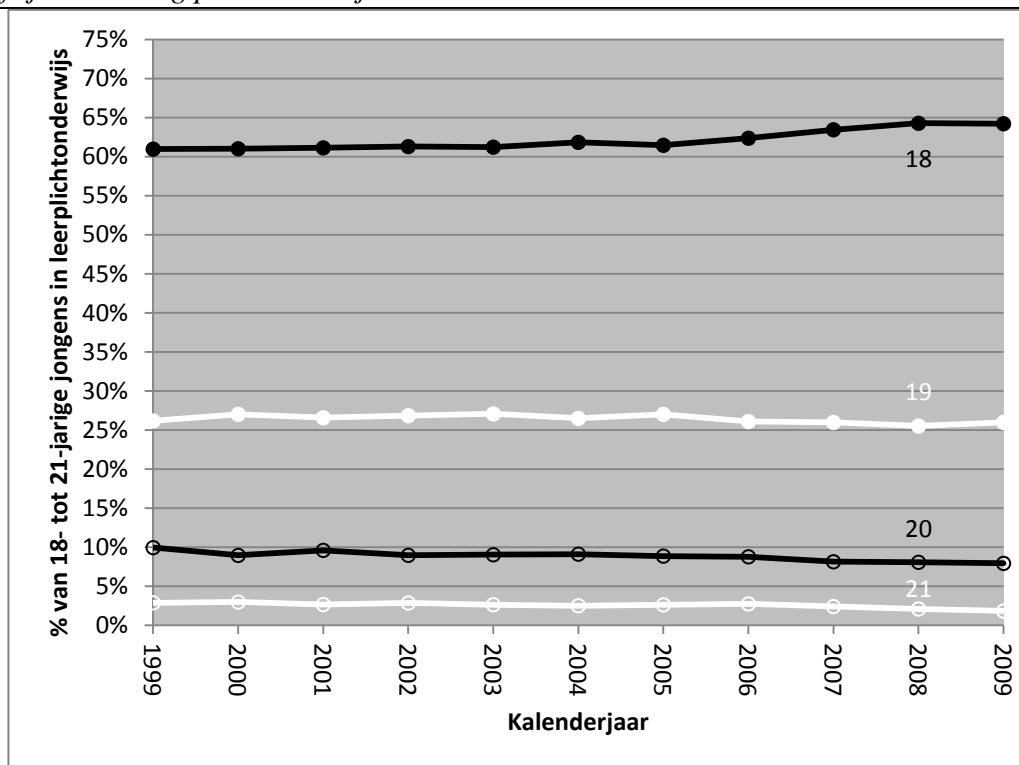
Leerlingen uit het leerplichtonderwijs van 18 of ouder hebben geen leerplicht meer. Verwerven ze geen kwalificatie op het einde van het schooljaar—omdat ze nog niet in een eindjaar zitten of omdat ze niet geslaagd zijn—dan kunnen ze beslissen het leerplichtonderwijs te verlaten. Die beslissing wordt wellicht niet enkel beïnvloed door de mate waarin het leerplichtonderwijs hen kan blijven motiveren, maar ook door de sterkte van de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt. De financieel-economische crisis van midden 2008 en daarna heeft die aantrekkingskracht allicht beduidend verminderd.

De financieel-economische crisis van 2008 vormt een plausibele verklaring voor de duidelijke toename van het percentage ‘doorstromers’ en daardoor ook voor de vrij abrupte daling van de ongekwificeerde uitstroom tussen 2008 en 2009.

²⁸ In de kleine groep van de 21-jarige meisjes in het leerplichtonderwijs zet de dalende trend in de doorstroomkans sinds 2004 zich voort tussen 2008 en 2009.

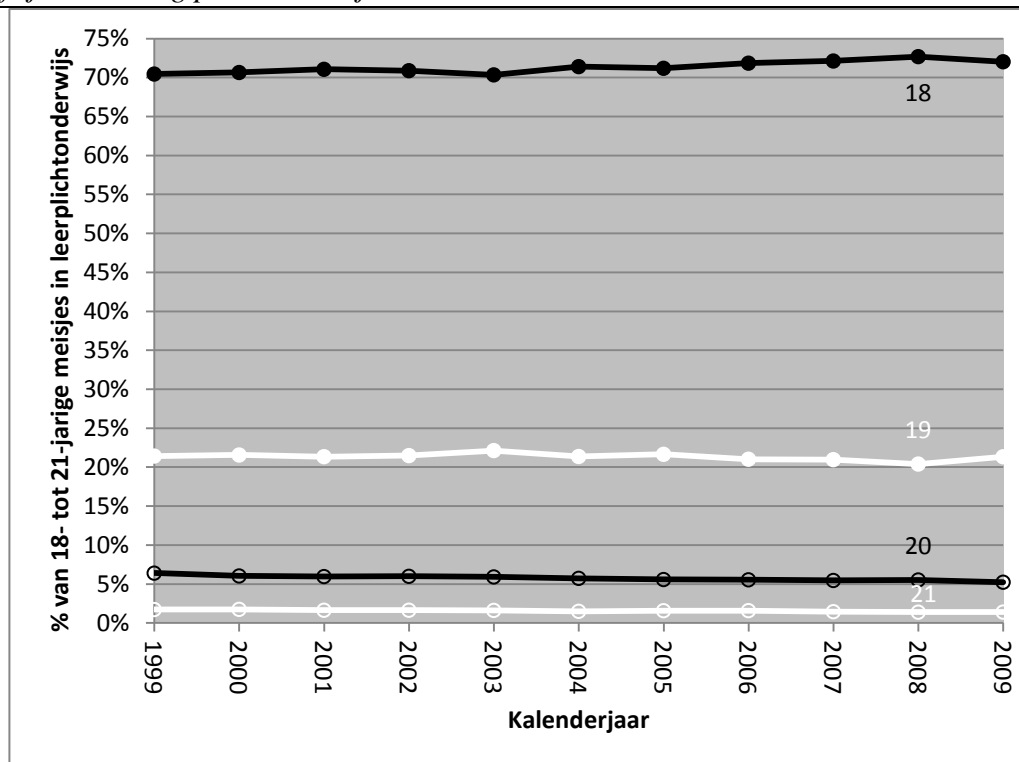
²⁹ Merk op dat volgens formule (1), bij stabiele waarden van L_{18} , L_{19} , L_{20} , L_{21} en K_{18} , K_{19} , K_{20} , K_{21} , de indicator I_{18-21} daalt bij een toename van D_{18} , D_{19} , D_{20} , of D_{21} .

Figuur 6. Jongens in het leerplichtonderwijs die 18, 19, 20 of 21 worden: leeftijdsverdeling per kalenderjaar

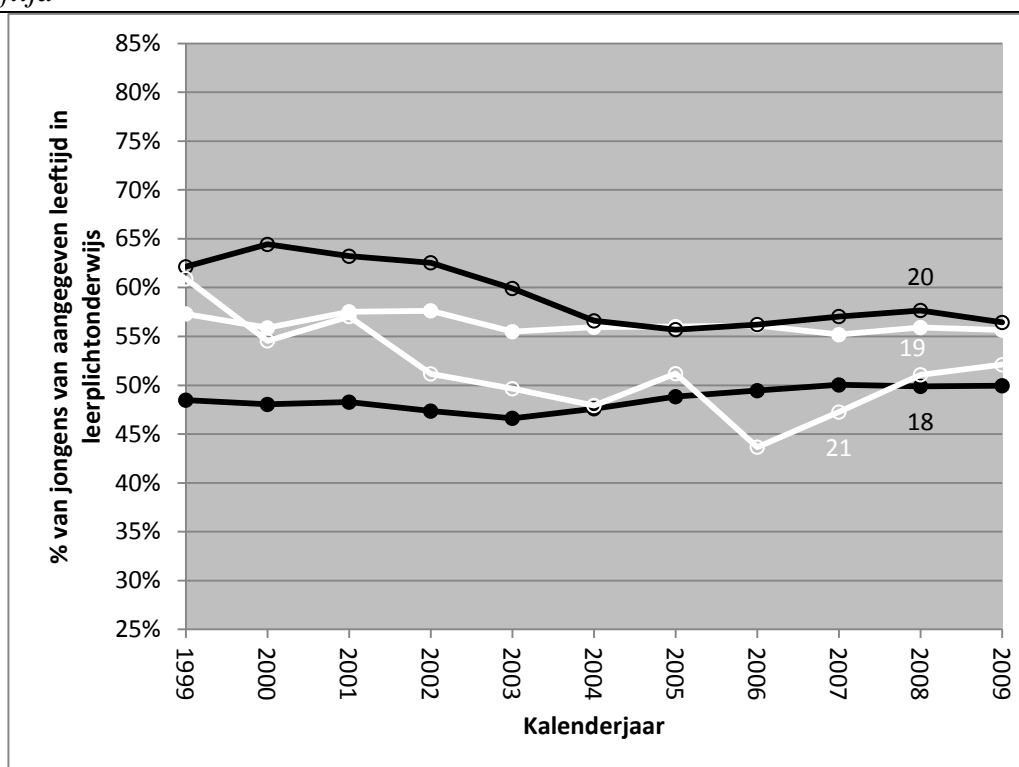
De 18-jarigen zijn bezig aan het laatste schooljaar van hun leerplicht. De 19-, 20- en 21-jarigen zijn niet meer leerplichtig.

Figuur 7. Meisjes in het leerplichtonderwijs die 18, 19, 20 of 21 worden: leeftijdsverdeling per kalenderjaar

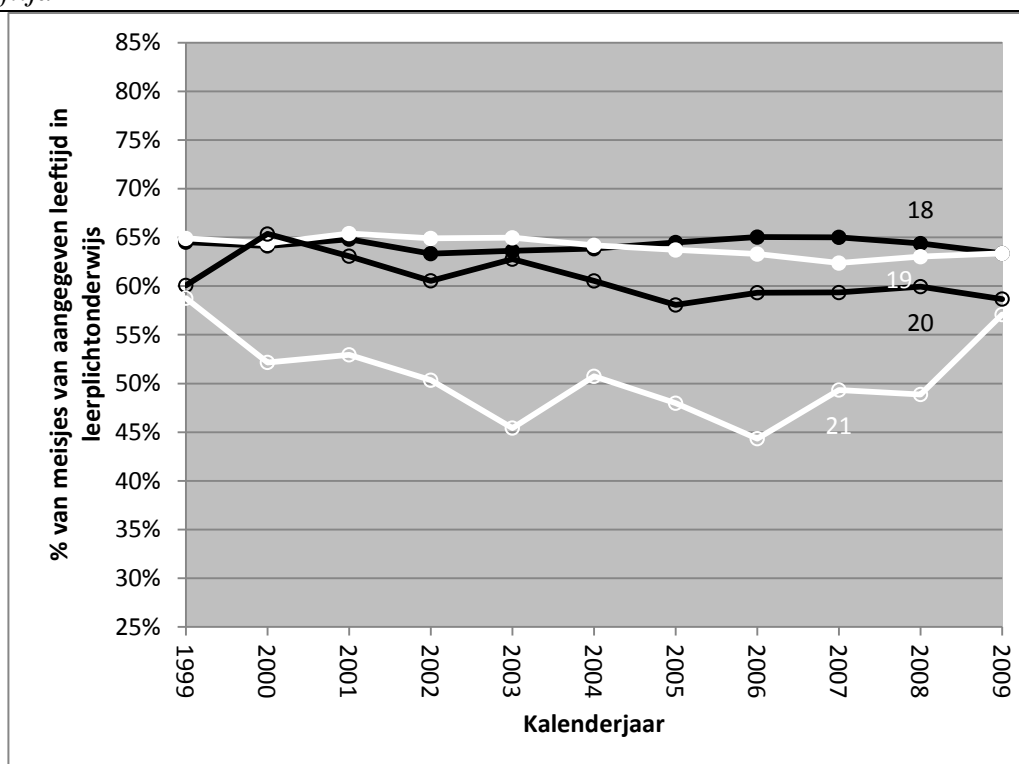
De 18-jarigen zijn bezig aan het laatste schooljaar van hun leerplicht. De 19-, 20- en 21-jarigen zijn niet meer leerplichtig.

Figuur 8. Jongens die een kwalificatie behalen in een gegeven kalenderjaar, per leeftijd

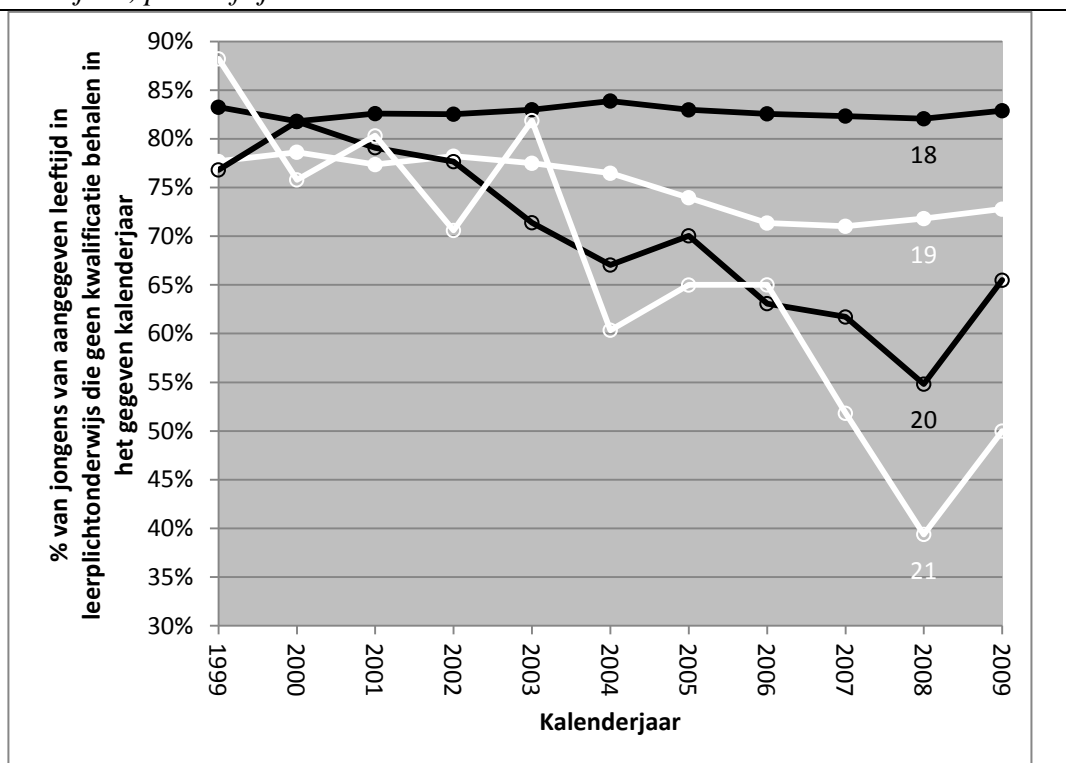
De 18-jarigen zijn net aan het einde van hun leerplicht. De 19-, 20- en 21-jarigen waren in het voorbije schooljaar al niet meer leerplichtig.

Figuur 9. Meisjes die een kwalificatie behalen in een gegeven kalenderjaar, per leeftijd

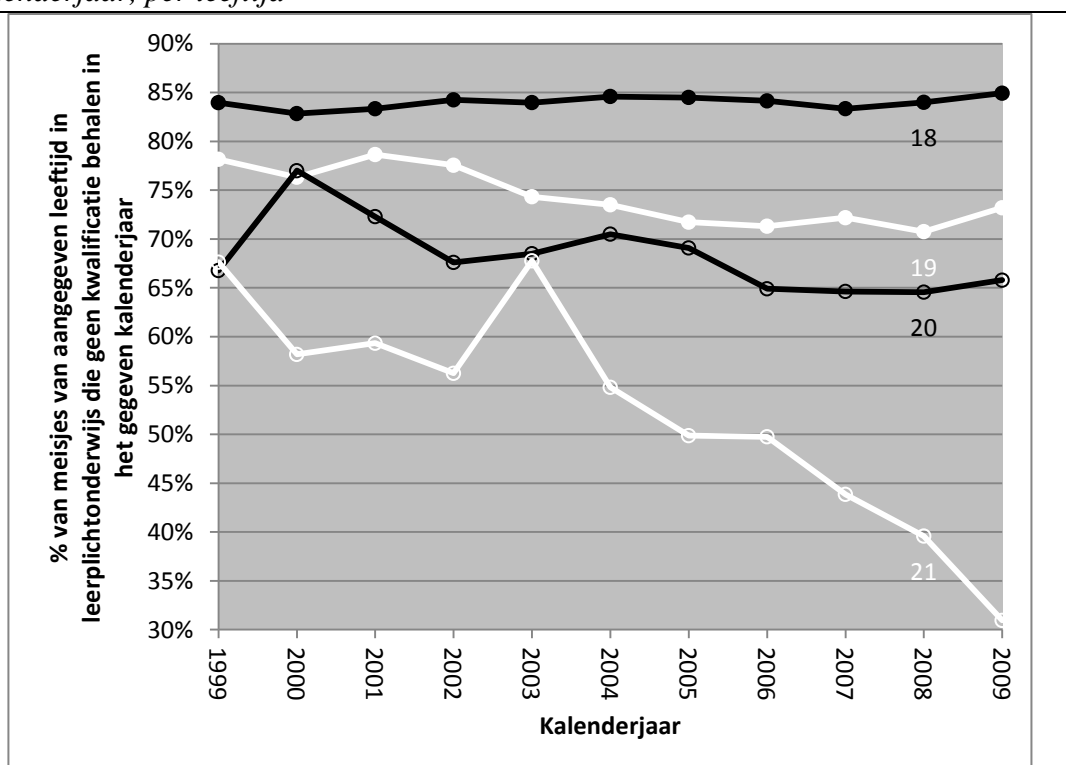
De 18-jarigen zijn net aan het einde van hun leerplicht. De 19-, 20- en 21-jarigen waren in het voorbije schooljaar al niet meer leerplichtig.

Figuur 10. Jongens die doorgaan met leerplichtonderwijs in een gegeven kalenderjaar, per leeftijd

De 18-jarigen zijn net aan het einde van hun leerplicht. De 19-, 20- en 21-jarigen waren in het voorbije schooljaar al niet meer leerplichtig.

Figuur 11. Meisjes die doorgaan met leerplichtonderwijs in een gegeven kalenderjaar, per leeftijd

De 18-jarigen zijn net aan het einde van hun leerplicht. De 19-, 20- en 21-jarigen waren in het voorbije schooljaar al niet meer leerplichtig.